

УДК 811.111'37'42
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2021-2-10>

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *ALCHEMY* В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ТА МОВЛЕННІ

Томчаковська Ю. О.

*кандидат філологічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри іноземних мов*

Національний університет «Одеська юридична академія»

вул. Фонтанська дорога, 23, Одеса, Україна

orcid.org/0000-0003-0117-2704

yuliya.tomchakovskaya@gmail.com

Ключові слова: *концепт,
концептуальна структура,
мотиваційна ознака,
поняттєва ознака, alchemy.*

Стаття присвячена вивченню особливостей вербалізації концепту та визначенню його концептуальних ознак, що є одним із актуальних завдань лінгвоконцептології. Мета статті полягає в аналізі лексичних засобів вербалізації концепту *ALCHEMY* як складової частини англійськомовного гіперконцепту *OCCULTISM*. Матеріалом аналізу виступали тлумачні, етимологічні словники англійської мови та наукові і публіцистичні тексти в мережі Інтернет, які присвячені опису англійськомовного окультизму. У роботі використано такі методи дослідження: етимологічний аналіз, дефініційний аналіз, концептуальний аналіз, контекстуально-інтерпретаційний метод. Стаття містить визначення терміна «концепт» як оперативної змістовної одиниці пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку (*lingua mentalis*), всієї картини світу, відображеної в людській психіці, наводить основні підходи до його вивчення та структури. У цьому дослідженні зроблено спробу врахувати різні підходи до структурування концепту, зокрема лінгвокультурного концепту. При цьому важливою є така теза: в структурі концепту неодмінно повинно відобразитися вихідне сприйняття народом відповідного феномена, його осмислення на поняттєвому рівні, а також інші уявлення про нього, що виникають як результат безперервної взаємодії людини з навколишнім світом. Ми вважаємо, що мотиваційні і поняттєві ознаки є первинними або базовими, інші ознаки є вторинними і можуть варіювати в своїй кількості і способах номінації. Проведений дефініційний та контекстуально-інтерпретаційний аналіз показав, що поняттєвими ознаками концепту *ALCHEMY* є ненауковість, пошук, перетворення, вічне життя, універсальні ліки, містичність, секретність, чистота помислів, довговічність. Мотиваційні ознаки концепту *ALCHEMY* визначаються етимологією англійської лексеми *alchemy* й вербалізуються так: окультизм, пошук, ненауковість. Перспективним продовженням презентованого дослідження є аналіз лексичних засобів вербалізації концепту *ASTROLOGY* як складової частини англійськомовного гіперконцепту *OCCULTISM* у мові та мовленні.

VERBALIZATION OF THE CONCEPT *ALCHEMY* IN THE ENGLISH LANGUAGE AND SPEECH

Tomchakovska Yu. O.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Acting Head of the Department of Foreign Languages
National University "Odesa Law Academy"
Fontanska doroga str., 23, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0117-2704
yuliya.tomchakovskaya@gmail.com*

Key words: *concept, conceptual structure, motivational feature, notional feature, alchemy.*

The article is dedicated to the study of the concept verbalization and the definition of its conceptual features, which is one of the relevant tasks of linguoconceptology. The purpose of the article is to analyze the lexical means of verbalizing the concept *ALCHEMY* as part of the English hyperconcept *OCCULTISM*. The analysis was based on explanatory, etymological dictionaries of the English language, scientific and publicist texts on the Internet, which are devoted to the description of English occultism. The following research methods are used in the work: etymological analysis, definition analysis, conceptual analysis, contextual-interpretative method. The article contains the definition of the term "concept" as an operational meaningful unit of memory, mental lexicon, conceptual system and brain language (*lingua mentalis*), the whole worldview reflected in the human psyche, provides basic approaches to its study and structure. In this study, an attempt is made to take into account different approaches to structuring the concept, in particular, the linguistic and cultural concept. The following thesis is important: the structure of the concept must reflect the initial people's perception of the phenomenon, its understanding at the conceptual level, as well as other ideas about it that arise as a result of continuous human interaction with the outside world. We believe that motivational and notional features are primary or basic, other features are secondary and may vary in their number and methods of nomination. The definition and contextual-interpretative analysis showed that the notional features of the concept *ALCHEMY* are "unscientific, search, transformation, eternal life, universal medicine, mysticism, secrecy, purity of thought, durability". The motivational features of the concept *ALCHEMY* are determined by the etymology of the English lexical unit "alchemy" and are verbalized as follows: "occultism, search, unscientific". A promising continuation of this study is the analysis of lexical means of verbalization of the concept *ASTROLOGY* as part of the English hyperconcept *OCCULTISM* in language and speech.

Постановка проблеми. На сьогодні однією з найбільш популярних шкіл теоретичної лінгвістики є когнітивна лінгвістика, в рамках якої створено чимало міжнародних лінгвістичних спільнот і національних асоціацій в багатьох країнах. Завдяки своїй міждисциплінарній природі це одна з найбільш розвинених та перспективних областей дослідження в рамках когнітивної науки у цілому [6].

Лінгвоконцептологія, що сформувалася як один із напрямів когнітивної лінгвістики, оперує терміном «концепт», котрий визначається так: «Оперативна змістовна одиниця пам'яті, мен-

тального лексикону, концептуальної системи та мови мозку (*lingua mentalis*), всієї картини світу, відображеної в людській психіці» [3, с. 90]. При цьому важливою є теза про збереження та структурування в індивідуальній свідомості інформації про світ і про себе у вигляді певних структур, уявлень, знань та оцінок, а також теза про переробку інформації від сенсорних сигналів на вході до ментальних репрезентацій різного типу (образів, пропозицій, фреймів, скриптів, сценаріїв і т. д.) у свідомості людини [7]. Лише частина концептів знаходить мовну об'єктивацію, проте найважливіші концепти кодуються саме у мові [8].

Отже, під концептом розуміємо ментальний комплекс, певним чином організовану різноструктурну одиницю знань, яка є включеною до свідомості людини та її колективне несвідоме. Так, до складу ментально-психонетичного комплексу О.О. Селіванова включає такі компоненти: (1) вербалізований компонент мислення, що містить знання про мову, що існують в мовній формі або у вигляді текстової, дискурсивної інформації і які становлять будь-які способи опису світу (наукові, художні, фольклорні), які позначилися на нашій концептуальній моделі; (2) невербалізований компонент мислення (досвідні, образні, математичні знання, знання культури, мистецтва та ін.); (3) образи (гештальти), здатні мати невербальний і вербальний статус; (4) психічні функції: відчуття, інтуїція, трансценденція, які корелюють з мисленням в пізнавальних процесах, в тому числі з використанням мови; (5) рефлексії в ментально-психонетичному комплексі, які ґрунтуються на архетипах колективного несвідомого [5, с. 112–114].

Для повноти уявлення про характер вербалізації будь-якого лінгвокультурного концепту в будь-якій мові важливими є (1) інформація про семантику та етимологію слів, що називають імена концептів, (2) семантика переносних, асоціативних значень слів, що втілюють концепти, (3) контекст (контексти), у яких вживаються слова і словосполучення, що позначають і виражають концепт; (4) культурологічний фон асоціацій, пов'язаних з цим концептом [2].

Детальний опис структури концепту пропонує М.В. Піменова, яка виділяє в ній шість класів ознак: мотивувальні, поняттєві, образні, ціннісні, оцінні і символічні [4, с. 17]. У свою чергу, В.І. Карасик, розуміючи концепт як багатовимірне ментальне утворення, виділяє три істотних ознаки концепту: поняттєву, образну і ціннісну складові частини [1, с. 183].

Ми вважаємо, що мотиваційні і поняттєві ознаки є первинними, або базовими, інші ознаки є вторинними і можуть варіювати в своїй кількості і способах номінації. **Актуальність** роботи зумовлена загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних розвідок на вивчення процесів концептуалізації та категоризації світу.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей вербалізації концепту ALCHEMY в англійській мові та мовленні і виявленні відповідних концептуальних ознак у його структурі. **Об'єктом** дослідження виступає англійськомовний концепт ALCHEMY, **предметом** – його концептуальні ознаки. **Матеріалом** аналізу виступали мовні та мовленнєві вербалізації досліджуваного концепту. Джерельну базу дослідження склали тлумачні та етимологічні словники англійської мови, а також

наукові та публіцистичні тексти, представлені у мережі Інтернет. Одиницею аналізу є лексична одиниця *alchemy*, яка номінує відповідний концепт, та її словникові дефініції (2) і мовленнєві реалізації (46 контекстів вжитку).

Під час лінгвістичного аналізу використано загальнонаукові методи (*аналіз, порівняння*) та спеціальні лінгвістичні методи: *етимологічний аналіз* – для виявлення мотиваційних ознак концепту, *концептуальний аналіз* – для окреслення поняттєвого складника досліджуваного концепту за допомогою *дефініційного аналізу, контекстуально-інтерпретаційний аналіз* – для тлумачення реалізації когнітивних ознак вербалізованого концепту ALCHEMY в англійськомовній лінгвокультурі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаємо концепт ALCHEMY як складову частину гіперконцепту OCCULTISM, до складу якого також входять концепти MAGIC та ASTROLOGY. Розпочнімо аналіз особливостей вербалізації концепту ALCHEMY в англійській мові з виявлення його мотиваційних ознак. Стосовно англійськомовної номінації *alchemy*, то етимологічний словник наводить дані про те, що вона з'явилася в англійській мові всередині XIV століття з давньофранцузької мови:

«Alchemy – medieval chemistry; the supposed science of transmutation of base metals into silver or gold (involving also the quest for the universal solvent, quintessence, etc.), mid-14c., from Old French alchimie (14c.), alquemie (13c.), from Medieval Latin alkimia, from Arabic al-kimiya, from Greek khemeioa (found c. 300 C.E. in a decree of Diocletian against «the old writings of the Egyptians»), all meaning «alchemy», and of uncertain origin» [9].

Що ж стосується вихідної праформи, то думки етимологів різняться: вони відносять її або до одиниць протоіндоевропейського походження або до номінацій арабського походження. Хоча видається можливим, що в своєму історичному розвитку ця лексична одиниця пройшла обидва етапи. Для нашого дослідження релевантним є те, що алхімія була наукою Середньовіччя, включала як окультну натурфілософію, так і практичну хімію та металургію. Після 1600 р. суто наукове значення перейшло до лексичної одиниці на позначення хімії, а алхімія залишилася із сенсом гонитви за перетворенням неблагородних металів у золото, пошуку універсального розчинника та панацеї:

*«Perhaps from an old name for Egypt (Khemia, literally «land of black earth», found in Plutarch), or from Greek khymatos «that which is poured out», from khein «to pour», from PIE root *gheu- «to pour». The word seems to have elements of both origins. The al- is the Arabic definite article, «the».*

The art and the name were adopted by the Arabs from Alexandrians and entered Europe via Arabic Spain. Alchemy was the «chemistry» of the Middle Ages and early modern times, involving both occult and natural philosophy and practical chemistry and metallurgy. After c. 1600 the strictly scientific sense went with chemistry, and alchemy was left with the sense «pursuit of the transmutation of baser metals into gold, search for the universal solvent and the panacea» [9].

Отже, однією з версій появи цієї номінації можна назвати метонімічний перенос значення протоіндоєвропейського кореня *gheu- зі значенням «литися». Це значення, на нашу думку, позначає один із процесів під час алхімічних дослідів. Що ж стосується мотиваційних ознак досліджуваного концепту, то дані етимологічної довідки дозволяють виокремити такі: *окультність, пошук, ненауковість*.

Розглянемо поняттєві ознаки концепту ALCHEMY в англійській мові на матеріалі тлумачних словників. Відповідна лексема, що називає цей концепт, представлена трьома лексико-семантичними варіантами: [1: a medieval chemical science and speculative philosophy aiming to achieve the transmutation of the base metals into gold, the discovery of a universal cure for disease, and the discovery of a means of indefinitely prolonging life / Середньовічна хімічна наука та спекулятивна філософія, спрямована на перетворення неблагородних металів у золото, відкриття універсальних ліків від хвороб і засобу для безкінечного продовження життя; 2: a power or process that changes or transforms something in a mysterious or impressive way / сила або процес, який змінює або трансформує щось таємничим або вражаючим чином; 3: an inexplicable or mysterious transmuting / незрозуміле або таємниче перетворення] [11]. Інший словник наводить у структурі цієї лексеми два лексико-семантичних варіанта: [1. the pseudoscientific predecessor of chemistry that sought a method of transmuting base metals into gold, an elixir to prolong life indefinitely, a panacea or universal remedy / псевдонауковий попередник хімії, який шукав метод перетворення неблагородних металів у золото, еліксир для продовження життя на невизначений термін, панацею; 2. a power like that of alchemy / сила, як у алхімії] [10].

Застосування дефініційного аналізу як одного з етапів концептуального аналізу дозволило виділити такі поняттєві ознаки концепту ALCHEMY: *ненауковість, пошук, перетворення, вічне життя, універсальні ліки, містичність*.

Синонімічний ряд цієї номінації, представлений у тезаурусі, включає лексичні одиниці *magic, occultism, witchcraft* та інші, які також відобража-

ють концептуальну ознаку *містичність*. Антонімом у тезаурусі зазначається лексична одиниця *science*, що актуалізує концептуальну ознаку ALCHEMY *ненауковість* та протиставляє його офіційній науці.

Аналіз особливостей вербалізації розгляданого концепту в мовленні базувався на матеріалі наукових та публіцистичних текстів, представлених у мережі Інтернет. Більшість із проаналізованих джерел повторюють словникові визначення, зазначаючи, що алхімія є формою спекулятивної думки, яка, серед інших цілей, намагалася перетворити неблагородні метали, такі як свинець або мідь, в срібло або золото, а також знайти ліки від хвороб і спосіб продовження життя. Отже, головними завданнями алхімії були продовження життя та перетворення неблагородних металів у золото. Схоже, ні те, ні інше не було здійснено, хоча деякі дослідники вважають алхімію початковою формою сучасної науки: *«Alchemy, a form of speculative thought that, among other aims, tried to transform base metals such as lead or copper into silver or gold and to discover a cure for disease and a way of extending life. The most persistent goals of alchemy have been the prolongation of life and the transmutation of base metals into gold. It appears that neither was accomplished. It has been said that alchemy can be credited with the development of the science of chemistry, a keystone of modern science»* [13].

Автори однієї зі статей зазначають, що алхімія в середні віки була сумішшю науки, філософії та містицизму. Далекі від того, щоб діяти в рамках сучасного визначення наукової дисципліни, середньовічні алхіміки підходили до свого ремесла з цілісним ставленням; вони вірили, що чистота розуму, тіла та духу необхідна для успішного виконання алхімічних пошуків. Середньовічна алхімія була таким же мистецтвом, як і наука, і практики зберігали свої секрети за допомогою запутаної системи символів і загадкових назв матеріалів, які вони вивчали: *«Alchemy in the Middle Ages was a mixture of science, philosophy, and mysticism. Far from operating within the modern definition of a scientific discipline, medieval alchemists approached their craft with a holistic attitude; they believed that purity of mind, body, and spirit was necessary to pursue the alchemical quest successfully. Medieval alchemy was just as much art as science, and practitioners preserved their secrets with an obfuscating system of symbols and mysterious names for the materials they studied»* [12]. З наведених контекстів виокремлюємо такі концептуальні ознаки: *ненауковість, містичність, секретність, чистота помислів*.

Деякі джерела, навпаки, підкреслюють саме науковий статус алхімії, заперечуючи загальноприйняте скептичне ставлення до неї. На думку

авторів, алхіміками були одні з найосвіченіших людей свого часу: «*When you think of «alchemy» do you imagine wizards brewing up concoctions of bat wings and blood? Contemporary historians would have you reconsider. Some researchers see alchemy not as fodder for «Harry Potter» stories and Wiccan ceremonies, but as the forerunner of modern science, particularly chemistry. Some of these people might've been among the best scientific minds of their eras, blazing trails that led to scientific insights all over the world»* [14].

Алхімія була способом для допитливих вчених досліджувати світ, намагаючись розшифрувати функції природи та використовувати їх для різних цілей, причому останні вийшли далеко за межі простого створення золотих самородків: «*Alchemy was, at its core, a way for inquisitive minds to explore the way the world worked, attempting to decipher nature's functions and leverage them for various purposes. To achieve those ends, alchemists theorized, it was necessary to purify the spirit, body, and mind. Alchemy is an ancient practice shrouded in mystery and secrecy. Its practitioners mainly sought to turn lead into gold, a quest that has captured*

the imaginations of people for thousands of years. However, the goals of alchemy went far beyond simply creating some golden nuggets» [15]. У цьому уривку актуалізована така концептуальна ознака як *довговічність*.

Висновки. У роботі розглянуто особливості вербалізації концепту ALCHEMY в англійській мові та мовленні. За допомогою дефініційного, контекстуально-інтерпретаційного методів як етапів концептуального аналізу виявлено низку концептуальних ознак: мотиваційних (*окультність, пошук, ненауковість*) та поняттєвих (*ненауковість, пошук, перетворення, вічне життя, універсальні ліки, містичність, секретність, чистота помислів, довговічність*). Саме ці ознаки відображають вихідне сприйняття народом відповідного феномена, його осмислення на поняттєвому рівні, а також інші уявлення про нього, що виникають як результат безперервної взаємодії людини з навколишнім світом.

Перспективним продовженням нашого дослідження є аналіз лексичних засобів вербалізації концепту ASTROLOGY як складової частини англійськомовного окультиного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карасик В.И. Языковые ключи. Москва : Гнозис, 2009. 406 с.
2. Красных В.В. Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология. Москва : Гнозис, 2002. 283 с.
3. Краткий словарь когнитивных терминов / Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. Москва : МГУ, 1996. 245 с.
4. Пименова М.В. Концепт СЕРДЦЕ: Образ. Понятие. Символ: монография. Кемерово : КемГУ, 2007. 500 с.
5. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
6. Evans V. A Glossary of Cognitive Linguistics. Edinburgh, 2007. 252 p.
7. Pizzuto E. Verbal and signed languages: comparing structures, constructs, and methodologies. Berlin : Mouton de Gruyter, 2007. 350 p.
8. Wilson D. Meaning and relevance. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2012. 382 p.
9. Online Etymology Dictionary. URL: <http://www.etymonline.com> (дата звернення: 20.10.2021).
10. The American Heritage Dictionary. URL: <http://ahdictionary.com/> (дата звернення: 20.10.2021).
11. The Merriam-Webster Unabridged. URL: <http://www.merriam-webster.com/dictionary> (дата звернення: 20.10.2021).
12. Alchemy. URL: <https://www.thoughtco.com/alchemy-in-the-middle-ages-1788253> (дата звернення: 25.10.2021).
13. Alchemy. URL: <https://www.britannica.com/topic/alchemy> (дата звернення: 25.10.2021).
14. Alchemy. URL: <https://www.livescience.com/39314-alchemy.html> (дата звернення: 26.10.2021).
15. Alchemy. URL: <https://science.howstuffworks.com/alchemy-to-chemistry.htm> (дата звернення: 26.10.2021).

REFERENCES

1. Karasik, V.I. (2009). *Jazykovye kljuchi* [Language keys]. Moskva: Gnozis.
2. Krasnyh, V.V. (2002). *Jetnopsiholingvistika i lingvokul'turologija* [Ethnopsycholinguistics and linguocultural studies]. M. : Gnozis.
3. *Kratkij slovar' kognitivnyh terminov* (1996) [A concise dictionary of cognitive terms] / Kubrjakova E. S., Dem'jankov V. Z., Pankrac Ju. G., Luzina L. G. M.: MGU.
4. Pimenova, M.V. (2007). *Koncept SERDCE: Obraz. Ponjatje. Simvol: monografija* [Concept HEART: Image. Notion. Symbol: monograph.]. Kemerovo: KemGU.

5. Selivanova, O.O. (2006). *Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia* [Modern linguistics: a terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillia-K.
6. Evans, V. (2007). *A Glossary of Cognitive Linguistics*. Edinburgh.
7. Pizzuto, E. (2007). *Verbal and signed languages: comparing structures, constructs, and methodologies*. Berlin : Mouton de Gruyter.
8. Wilson, D. (2012). *Meaning and relevance*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
9. Online Etymology Dictionary. URL: <http://www.etymonline.com>
10. The American Heritage Dictionary. URL: <http://ahdictionary.com/>
11. The Merriam-Webster Unabridged. URL: <http://www.merriam-webster.com/dictionary>
12. Alchemy. URL: <https://www.thoughtco.com/alchemy-in-the-middle-ages-1788253>
13. Alchemy. URL: <https://www.britannica.com/topic/alchemy>
14. Alchemy. URL: <https://www.livescience.com/39314-alchemy.html>
15. Alchemy. URL: <https://science.howstuffworks.com/alchemy-to-chemistry.html>